

Сураи Қоф

Сураи Қоф дар Макка нозил шуда, 50-умин сураи Қуръон буда, аз 45 оят иборат аст.

Ин сура бо ҳарфи «Қоф» ибтидо шуда, чӣ маъно доштани онро Аллоҳ таъоло медонад. Дар ин сура масъалаҳои асосии ақидаи исломӣ, ба мисли ҳақ ва дуруст донишани ваҳдонияти Аллоҳ таъоло, рисолат (пайғамбарӣ) ва баъсу нушур (зинда гардонидан баъд аз миронидан) мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Меҳвари асосии сура атрофи масъалаи баъсу нушур давр мезанад. Ин аст, ки аз шунидани мазмуни оятҳои ин сура нафас дар гулӯ дар мемонад, ларза дар андом меафтад ва дар дил эҳсоси ҳафву тарс пайдо мешавад.

Сура бо нуктае, яъне ҳаёти баъди фано, ки кофирони Қурайш онро инкор карда, аз ғояти он тааҷҷуб доштанд, оғоз мешавад. Баъди ин аз қудратҳои Аллоҳи бузург, ба мисли Замин, осмон, об, алаф, борон, хурмо ва ғайра, ки дар саҳнаҳои ҳамин дунё ба ваҳдонияти Аллоҳ таъоло ишорат мекунанд, баён мешавад.

Сура аз инҳо интиқол карда, ба хоҳири барҳазар кунонидан кофирони Макка аз ояти 12-ум ва баъд ҳадиси умматҳои дурӯғпиндорандагони баъсу нушурро, ки дар замонҳои пеш саркашӣ намуда, мавриди азобу балоҳои шадиди Ӯ таъоло қарор гирифтаанд, то шояд ба ҳамин сабаб ба худ омада, роҳи ҳидоятро ёбанду аз азоби муқарраршуда дар амон монанд, ёдрасон мекунад. Аммо ҳайҳот!

Баъди ин ба ҳадиси сакароти мавт гузашта, ваҳми рӯзи ҳашр, ҳавли қиёмату ҳисоб, аҳволи саҳти инсони мучрим, ки дар он рӯз чиро рӯ ба рӯ меояд, суҳан мекунад. Ин мазмунро аз ояти 20-ум ва мобаъдаш, иншоаллоҳ, пайдо кардан мумкин.

Дар хотима бо баёни «Сайҳатул ҳақ» - овозест, ки ба сабаби шунидани он мардум аз қабрҳояшон хориҷ шуда, мисли тӯдаи малах бе рабту низом ба ҳар сӯ ҳаракат менамоянд, ҳол он ки ягон нафари онҳо аз Аллоҳ махфӣ намонда, ҳама ба сӯи майдони ҳисобу ҷазо равон мешаванд, сура ба охир мерасад. Ин як исботест раднашванда ва ҳақ будани қиёматро маълум мекунад. Вале мушрикони онро инкор мекарданд. Дар ин бора аз ояти 41-ум ва баъд маълумоти пурра ҳосил хоҳед кард.

Сура аз ду қисм иборат аст. Оятҳои 1-ум то 22-юм қисми аввал ва ояти 23-юм то охир қисми дуюми ин сура доништа мешавад.

Иншоаллоҳ, дар рафти тарҷума луғатҳои душворфаҳм ва сабабҳои нузули баъзе оёт ба қадри имкон шарҳу эзоҳ ва баёни худро хоҳад ёфт.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ

Қоф. Ва-л-Қур-āни-л-маҷид.1.

1. Қоф (маънои ин ҳарфро танҳо Худованд медонад). Ва қасам ба Қуръони маҷид (арҷманд).

Баъзе сураҳои Қуръон бо ҳарфҳои алоҳида оғоз мегарданд. Ин ҳарфҳо аз ҷумлаи ибораҳои муташобихот (сирҳо) буда, чӣ маъно доштани онҳоро ба ҷуз Аллоҳ таъоло касе намедонад. Аз он ҷумла ин сураи муборака ҳам, бо ҳарфи «Қоф» (қ) оғоз шуданаширо Аллоҳ таъоло муносиб дидааст, маънои онро Худаш медонад.

Баъзе муфасссирон мегӯянд, ки Аллоҳ таъоло бо ин тарзи баён ба инсонҳо гӯё огоҳӣ медиҳад, ки калима ва оятҳои Қуръон аз ҳарфҳои оддии ҳар рӯз истифодашавандаи мардум иборат аст. Лекин далели муъҷиза ва сухани Аллоҳ будани он ҳамин аст, ки ҳеҷ махлуқ, хоҳ инс, хоҳ малоик ва ё чин аз ин ҳарфҳо мисли Қуръон китобе ё ақаллан як ояти онро эҷод карда наметавонанд. Эзоҳи васеътари маънои ин гуна ҳарфҳо дар аввали сураи «Бақара» низ навишта шудааст. Қуръон ин як китоби азимушшаъни осмонӣ буда, ба сабаби нузули (фиристода шудани) он ҳамаи китобҳои осмонии пеш нозилшуда мансӯх (аз амал манъ) шудаанд.

Қуръон соҳиби фазилати бузург, муъҷиза ва асрорҳои ба худ хосаст.

Ё ҷоиз аст дар шарҳи ин оят бигӯем, қасам ба Қуръони маҷиду шариф, ки ай Муҳаммад, албатта, ту Расули Худо ҳастӣ ва баъс (зинда шудан баъд аз мурдан) ҳақ асту рост ва ту барои ба роҳи рост даъват намудани мардум омадаӣ, вале аксари мардум туро бовар надоранд. Балки...

بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ

107

Ҷисми бечон пӯсида пароканда мегардад. Зарраҳои ҷисм дар кучое, ки пароканда шуда бошанд, хоҳ дар хоку санг, хоҳ дар обу оташ, хоҳ дар ҳаво дар ихотаи илми Аллоҳ таъоло боқӣ мемонанд. Аллоҳ таъоло қудрат ва тавоноӣ дорад, ки ин зарраҳои ҷисмро аз нав ҷамъ намуда, колбади (ҷисми) пештараро барқарор кунад. Дубора ҷонро ба тан ворид созад. Оё зинда гардонидан бори дигар барои Аллоҳ таъоло душворӣ дорад? Оё аз ин зинда гардонидан ба қудрати Аллоҳ таъоло ягон зараре мерасад? Ҳаргиз на!

Инкоркунандагони ин ҳақиқат ба ҷуз иқрору тасдиқи он дар охир дигар ҳеҷ илоҷе надоранд. Дар давоми оят Аллоҳ таъоло фармудааст: «Ва назди мо китобест, ки ҳама чизҳо дар он маҳфуз аст». Ин ҷо мурод аз китоб: «Лавҳул маҳфуз» аст. Ин китоб ниғаҳдорандаи маълумоти ҳамаи махлуқот аст. Аз он ҷумла, барои ҳисобу китоби рӯзи қиёмат, дар он амалҳои ҳамаи инсонҳои гузашта, ҳозира ва оянда сабт шуда ҳифз мешавад.

Ояти зер беасоснокии эътирози кофиронро баён месозад.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴿٥﴾

Бал каззабу би-л-ҳаққи ламма ҷааҳум фа ҳум фӣ амри-м марич. 5.

5. Балки (куффор) дини ҳақро, ҳангоме ки ба онҳо омад, дурӯғ ҳисобиданд. Пас, онҳо дар қоре шӯриданду музтариб (нобасомон) шуданд.

Кори мушрикони маҳз тааҷуб нест, балки бадтар аз тааҷуб аст. Қуръон бо оятҳои возеҳу равшан ба онҳо нозил шуд. Оятҳои Қуръон тамоми шакку шубҳаро дур мегардонад ва барои инсонии оқил дигар ҷои нобоварӣ намонанд. Лекин мушрикони ба ҷои қабул кардани дини ҳаққе, ки ба воситаи Қуръон фиристода шуд, дар изтироб афтоданд. Онҳо гоҳ аз рӯйи ҷоҳилия ва саркашӣ меғуфтанд: «Муҳаммад соҳиру ҷодугар аст». Гоҳ аз рӯйи якравию гумроҳӣ меғуфтанд: «Муҳаммад афсонаҳои пешиниёно ба мо такрор мекунад». Наъзубиллоҳ. Чунин тоифа дар қиёмат ҳам, ба чунин изтироб гирифтадоранд.

Ӯ таъоло аз қудрату тавоноӣ ва бузургии Худ далелҳо оварда, дар ояти зер фармудааст:

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ

А-фа лам янъуру ила-с-самъи фавқаҳум кайфа банайнāхā ва зайяннāхā ва мā лаҳā миғ фуруч. 6.

6. Оё ба сӯи Осмони болои худ наменигаранд чӣ гуна онро бино кардем ва онро зинат додем ва дар он ҳеҷ сӯроҳе нест!?

Дар ин оят мурод аз «ас-самаи фавқаҳум» осмони болояшон (коинот) аст. Яъне оё инсонҳое, ки аз қабули ҳақиқат саркашӣ мекунанд ва роҳи ҳаққу ростро боварӣ надоранд, ба сӯи осмон як бор назар намедӯзанд? Оё ин қадар коиноти бузург бо Офтоб, Маҳтоб ва тамоми ситорагонаш аз тарафи кӣ ва чӣ гуна офарида шудааст? Чӣ гуна онҳо бо тартиб ва тарзи зебои назаррабо ҷойгир шудаанд? Фикр намекунанд, ки онҳо бо ин бузургӣ чӣ гуна идора мешаванд? Барои офаридан ва идора кардани онҳо чӣ гуна илм, қудрат ва тавоноӣ доштан лозим? Дар оят мурод аз калимаи «фуруч» сӯроҳӣ нуқс ва камбудӣ аст. Яъне дар сохту тартиб ва дигар хосиятҳои коинот (осмон) инсон нуқсе намебинад.

Албатта, ҳақ ва рост аст, ки коинот бо тамоми ситорагон ва то хурдтарини зарраҳояш аз тарафи Аллоҳ таъоло офарида шудааст ва бе каму кост идора мешавад. Ин инсонҳои саркашу якрав боре андеша намекунанд, ки он Зоти поке, ки ба офаридан ва идора кардани ин қадар коиноти бузург қодир аст, магар наметавонад бори дигар махлуқи Худ, яъне инсонро зинда гардонад? Ба онҳо зарур аст сари ин масъала андеша намоянд.

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوْسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ

Ва-л аръа мададнāхā ва алқайнā фиҳā равāсия ва амбатнā фиҳā миғ кулли завҷиғ баҳиҷ. 7.

7. Заминро густурдем ва дар он кӯҳҳоро афкандем ва дар он аз ҳар навъ (набототи) хушманзар рӯёнидем.

Аллоҳ таъоло дар ин оят гуфтааст, ки мо Заминро паҳну ҳамвор сохтем кӯҳҳоро дар он устувор гардонидем. то заминро аз ларзиш боздоранд. Ҳамчунин, дар рӯи Замин ҳар гуна навъҳои

набототи зебову хушманзар рӯёнидем, то ки бинандаро хушҳол созад... Оё инкоркунандагони қиёмат аз ин ибрат намегиранд? Ҳол он ки:

تَبَصَّرَةٌ وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٨﴾

Табсирата-в ва зикро ли кулли ъабди-м муниб. 8.

8. Барои ҳар бандаи рӯҷӯкунанда (ин ҳама) роҳ намудан ва панд додан аст.

Аллоҳ таъоло дар ин оят гуфтааст, ки мо Замин, кӯҳҳо ва набототро бо аҷоиботи хосси аз ҳам фарқкунанда офаридаем, аз баҳри он, ки ҳар бандаи хушманд тафаккур кунад ва ба сӯи мо рӯҷӯ намояд. Он ваъдаву дарсҳои фаромӯшшударо, ки дар рӯзи мисоқ бар зиммаи худ гирифта буд, ба ёд орад. Бинобар ин, аломатҳое, ки дар оёти 6–8-ум гузашт, барои инсон як роҳнамо ва нишондоди хуб баҳри фарқ кардани камоли қудрати Мо ва панди фоидадоку аҷоиб аст. Ба хусус, он чӣ ки дар мазмуни ояти зер мегузарад, андарзи басо аҷиб аст.

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبْرَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾

Ва наззална мина-с самъи маъ-м мубъаракан фа амбатна биҳи чанна-ти-в ва ҳабба-л-ҳасид. 9.

9. Ва аз Осмон оби бобаракадро фуруд овардем, пас, бо сабаби он боғу бўстонҳо ва донҳои кишти даравшавандаро рӯёнидем,

Инсонии бохирад дар нисбати махлуқоти Аллоҳ, ки дар шаш қиҳати Ҷ мавҷуданд ва ба қудрату ваҳдонияти Ҷ таъоло далолат мекунад, бояд доимо бо эътибору дар тафаккур бошад. Аз он ҷумла, Аллоҳ таъоло аз абре, ки дар осмон аст, ба Замин обе мефиристад, ки он бисёр ба манфиъат аст ва хайри бисёр дорад. Ҷ таъоло дар ин оят аксари неъматҳоро ҳамчун натиҷаи фуруғи фиристондани борон арзёбӣ карда, гуфтааст, ки Мо ба сабаби он аз Замин дарахтони хушманзараи мевадор, бўстонҳои бисёр зебо ва маҳсулоти донӣ (ҷаву гандум ва...) мерӯёнем, ки онҳо бо қувваи шумо кишту дарав мешаванд.. Ва боз...

وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لِّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾

Ва-н-нахла бәсиқоти-л-лаҳа талъун-н-назид. 10.

10. ва дарахтони хурмои баландро рӯёнидем, ки онҳоро хӯшаҳои фаровону меваҳои онҳо болои ҳам чидашуда бошанд.

Аз он ҷумла, Аллоҳ таъоло фармудааст, ки рӯёнидем дарахтон ва хурмоҳои қад ба боло афрохтаро, ки дар онҳо хӯшаҳои пур аз меваи ба ҳамдигар зичу яке болои дигар қарор гирифта аст. Магар ба онҳо ба чашми хирад назар намекунам, ки оҷизии худро эътироф намоянд? Ҳол он ки ин ҳама...

رَزَقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلَدَةً مَّيِّتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

**Ризқа-л лил ъибād. Ва аҳйайнā биҳи балдата-м майтā.
Казāлика-л-хуруҷ. 11.**

11. Ризқ аст барои бандагон. Ва бо он об мулки мурдари зинда гардонидем, ҳамчунин аст аз гӯр баромадан.

Он чӣ, ки аз замин рӯёнидем, ризқу рӯзӣ аст, то махлуқҳо аз онҳо нафъ баранд. Мо қодир ҳастем ба он оби аз осмон резанда заминҳои хушк холии мурдари, ки дар онҳо зироате нест, аз нав зинда созем ва аз онҳо ҳар гуна рустанӣ ва набототро бирӯёнем. Мисли ҳамин, Мо мурдари аз нав зинда месозему аз гӯр берун меорем.

Дили инсон зинда бошад ҳам, вале аз таъсири гуноҳи бисёр ё куфр мурда аст.

Агар Аллоҳ таъоло ирода кунад ин гуна дилҳои мурдари бо шунидани панду насиҳат, мисли замини мурда, ки бо сабаби боридаи борон зинда мешавад, зинда месозад.

Оятҳои зер барои мушрикони Макка (шояд онҳо ибрат гиранд) ҳамчун панд аз аҳволи қавмҳои гузашта хабар медиҳанд.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾

**Каззабат қаблаҳум қавму Нӯҳи-в ва асҳāбу-р-Расси ва
Ҷамӯд. 12.**

**12. Дурӯғ ҳисобиданд пеш аз онҳо қавми Нӯҳ ва аҳли Расс (Ҷох)
ва Самуд –**

وَعَادُ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾

Ва Ёāду-в ва Фиръавну ва ихвāну Лут. 13.

13. ва (инчунин қавми) Од ва Фиръавн ва бародарони Лут –

وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

**Ва асҳабу-л-Айкати ва қавму Туббаъ. Куллун каззаба-р-
русула фа ҳаққа ваъид. 14.**

**14. ва асҳоби Айка (бошандагони ҷангал) ва қавми Туббаъ
(подшоҳе аз подшоҳони Яман) - ҳамаи онҳо пайғамбаронро
дурӯзгу ҳисобиданд. Пас, ваъдаи азоби Ман (бар онҳо) собит
шуд.**

Вақто мушрикони Макка Расулulloҳ (с)-ро дурӯзгу ҳисобиданд, Аллоҳ таъоло ин оятҳоро ҳамчу тасалли барои ӯ (с) ва таҳдид барои кофирон ва гунаҳкорон ва хосса барои мушрикони замони он ҳазрат (с) нозил карда, гуфт, ки дар гузашта низ қавмҳои дигаре ба мисли қами Нӯҳ (а) ва қавми Чоҳ, ки боқимондагони қавми Самуд буданд, ки суханони пайғамбарони замони худ, аз ҷумла Ҳанзала бинни Сафвон (а)-ро дурӯғ ҳисобиданд. Онҳоро асҳоби чоҳи «Ямома» ё «Муъатала» низ гӯянд.. Онҳо дар сари он чоҳ бо чорпоёни худ сукунат намуда, бутпарастӣ мекарданд. Ба ҳар тақдир пайғамбари фиристодашударо бовар накарда, ўро ба ривояте дар он чоҳ кӯфтанд. Самудиён бошанд, ҳазрати Солеҳ (а)-ро дурӯзгу ҳисобиданд. Қавми Од ба Ҳуд (а) бовар накарданд. Фиръавну тарафдорони ӯ ба ҳазрати Мӯсо ва Ҳорун (а) бовар накарданд. Қавми Лут (а) пайғамбарии ўро дурӯғ ҳисобиданд ва асҳоби ҷангал бошанд, ҳазрати Шуъайб (а)-ро дурӯзгу ҳисобиданд. Барои он онҳоро асҳоби ҷангал гуфтанд, ки эшон соҳибони дарахтони зичи дарҳампечида буданд. Ҳамчуни қавми Туббаъ низ Туббаъро бовар накарда, ўро дурӯзгӯй ҳисобиданд. Дар баъзе ривоят омада, ки Туббаъ подшоҳи Яман буд ва ӯ Ислум оварда, қавмашро ба сӯи Ислум даъват кард, аммо қавмаш ба ӯ бовар накарданд. (Аз ҳошияи Тафсири Ҷалолайн. Ҷумал).

Хулоса, аксари қавмҳои номбурдашуда пайғамбарони замони худро дурӯзгу ҳисобида, ба онҳо бовар накарданд, ҳол он ки агар инсон як Расули Худоро бовар накунад, ин маънои онро дорад, ки тамоми фиристодаҳои Худоро бовар надорад. Дар натиҷа бар онҳо ваъиди азоби ӯ таъоло муқаррар шуд Аллоҳ таъоло он азобро бар сари онҳо фуруд овард. Пас, мушрикони Макка аз онҳо чӣ зиёдатӣ доранд?

Бинобар услубе, ки ин сура дар худ ҷо додааст, боз навбати оятҳое аст, ки дар хусуси зинда гардонидани баъди миронидан сухан мекунад. Хувал ҳоди.

أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

А-фаъаййūнā би-л халқи-л-аввал. Бал ҳум фӣ лабси-м мин халқин ҷадӯд. 15.

15. Оё дар офаридани нахуст очиз шуда будем? Балки онҳо аз офариниши нав дар шубҳаанд.

Аллоҳ субҳонаҳу ва таъоло мегӯяд, ки оё дар ибтидои офаридани махлуқот магар очиз шуда будем, ки дар аз нав офаридани онҳо (баъди мавт) очиз шавем? Албатта, ин як сарзанишу маломат аст барои ашхосе, ки мункири зинда гардонидан баъд аз миронидананд. Ҳамчунин ҷавоб аст ба ақидаи мушрикони, ки дар ояти 3-юм ифода ёфта буд. Онҳо гуфта буданд: «Залика раҷъун баъид». (Ин дубора зинда шудан аз ақли мо дур аст).

Хулоса, офаридан ё аз нав зинда гардонидани ҷасадҳо барои Аллоҳ таъоло ҳеҷ душворие надорад. Ояти зер таҳқиқ месозаду хабар медиҳад, ки инсонро фақат Аллоҳ таъоло халқ намудааст.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَخُنْ أَقْرَبُ إِلَيْهِ

مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Ва лақад халақна-л-инсāна ва наъламу mā тувасвису биҳи нафсуҳ. Ва наҳну ақрабу илайҳи мин ҳабли-л варӯд.16.

16. Ва батаҳқиқ, одамиро офаридем ва он чизеро, ки нафси ӯ ба хотир гузаронидааст, онро медонем ва мо ба одамӣ аз рағи ҷони вай наздиктарем.

Албатта, Аллоҳ таъоло худ инсонро офарид, пас он чӣ дар дилу хотири ӯ мегузарад, барои ӯ пинҳон наместонад. Тамоми асрори пинҳонӣ ва ниятҳои қалби инсон барои холиқаш пӯшида наместонад. Аллоҳ таъоло аз зоҳиру ботини махлуқоти Худ доимо хабардор аст. Зеро ӯ таъоло мегӯяд, ки Ман ба инсони халқардаам аз рағи ҷонаш ҳам наздиктарам. «Рағи ҷон»- шоҳрағи бузурги гардан аст, ки ба дил мепайвандад. Баъзе муфасссирон гуфтанд, ки Аллоҳ таъоло ба илми Худ, ки он ихотакунандаи тамоми махлуқот аст, ба бандааш қариб аст. Худо донотар аст.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ

Из яталаққа-л-муталаққийāни њани-л ямīни ва њани-ш-шимāли қаъӯд. 17.

17. Ёд кун, чун ду фарогиранда (фаришта)-е ки аз қониби рост ва қониби чапи вай нишастаанд, ўро фаро гиранд.

Аз ин оят маълум мегардад, ки ба ҳар як инсон ҳамеша ду фаришта вобастаанд. Яке аз қониби рост ва дигаре аз қониби чапи инсон нишаста, амалҳои ўро мушоҳида мекунад ва менависанд. Бино ба фикри баъзе аз муфасссирон фариштаи дасти рост болои фариштаи дасти чап амир аст. Ин малоик дар дигар оятҳои Қуръонӣ бо номи «кироманкотибин» омадаанд. Аслан, Аллоҳ таъоло бо илми худ аз ҳама чиз бохабар аст ва ҳоҷат ба навиштан нест. Локин навиштаҷоти ин фариштагон дар рӯзи қиёмат як ҳуҷҷату шоҳиде барои инсон хоҳад буд.

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

Mā yalfiẓu min qawl il-lā laḍaiḥi raqībun ʿatīd. 18.

18. Бар забон намеорад (одамӣ) аз сухане магар ин ки назди ӯ нигаҳбоне (фариштае) ҳозир ва нозир аст (ва амалҳои ўро нависад).

Кори он ду фариштаи шоҳид барои инсон ин аст: инсон кадом калимаеро, ки ба забон орад, ё амалҳоро иҷро кунад, хоҳ хайр бошад ва хоҳ шар, фариштае ўро посбонӣ дорад, амал ё гуфтаи ўро китобат мекунад. Он ду фаришта доимо назди он банда ҳозир нозиранд ва барои навишта кардани амалҳои ӯ ҳамеша омодаву муҳайёанд. Албатта, он чиро менависанд, ки аз тарафи Аллоҳ ба он маъмур бошанд. Чун банда аз дунё чашм пӯшид, китоби аъмоли ӯ ҳам пӯшида шуда, дар рӯзи қиёмат он китоб ба соҳибаш баргардонида мешавад. Пас, фармон мешавад ба банда, ки худат номаи аъмоли худро бихон, барои ту ҳама равшану возеҳ аст! Ривоятҳои Ибни Аббос, Товус бар ҳамин мазмун далолат доранд. Аллоҳ донотар аст.

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

Ва ҷаат сакрату-л-мавти би-л-ҳаққ. 3āлика mā кунта минҳу таҳид. 19.

19. Ва ба ростӣ сакароти мавт биёяд (ба инсон гуфта шавад):

«Ин аст он чӣ, ки аз он (марг) канор мегирифтӣ».

Хоҳ нохоҳ, сакароти мавт (талхӣи қон кандан) бар сари инсон, ки бисёр ҳодисаи бешафқат аст, меояд ва инсон дасту по мезанад, то ин ки шиддатро аз худ дур созад. Аммо ҳайҳот, зеро ки мавт амри ҳақ буда, аксаран бар тамоми аъзои ӯ, ҳатто бар ақлу забони

ӯ ғолиб меояд. Инсонҳое, ки онро инкор мекарданд, ҳатто аёнан маргро мебинанд ва он лаҳза имон меоранд, тавбаву надомат ва пушаймонӣ мекунанд, лекин чи фоида? Дар он ҳолат инсон ҳеҷ тадбире карда наметавонад. Он лаҳза ба он инсон гуфта мешавад, ки ин аст он ваъдае, ки ту доим аз он худро канора мегирифтӣ ва аз он метарсиди мегурехтӣ ва дар фикри он набудӣ. Акнун чӣ кор карда метавонӣ?

Дар ҳадис омада, ки модарамон ҳазрати Оиша (р) чунин гуфтанд: «Вақте ҳазрати Расулуллоҳ (с)-ро мавт фаро гирифт, арақи чехраи муборакашонро тоза намуда, ин суханро мегуфтанд: **«Субҳоналлоҳ инна лил мавти ласакаротин» (яъне пок аст Аллоҳ таъоло, албатта, барои мавт сакароту талхӣ вуҷуд дорад)».**

Акнун хонандаи мухлис, ҳам аз ояти карима ва ҳам аз мазмуни ҳадис саҳтию талхӣ ҷон кандан барои ҳама маълум гашт. Аз ин ҳам саҳттар рӯзе ҳаст, ки ояти зерин аз он ҳарф мезанад.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾

Ва нуфиха фи-с-сӯр. 3-алика явму-л-ваъид. 20.

20. Ва дар сур дамида шавад, ин аст ваъдаи рӯзи азоб.

Ин фавтидану талхӣ ҷон кандан ва сакароти мавтро «қиёмати суғро» (қиёмати хурд) номида мешавад. Аммо «қиёмати кубро» ки онро «охират» низ мегӯянд, баъди дамидани сури дувуми Исрофил (а) оғоз меёбад. Яъне барои зинда кардани махлуқот дар сур дамида мешавад. Он чунон рӯзе аст, ки ӯ таъоло барои кофирон азобро ваъда додааст. Албатта, он рӯзи партаҳлука омаданист, ки аз он анбиё (а) ва хотамуланбиё (с) мардумро хабар дода буданд. Ба ин хабар бовар намудан як рукни дини исломи ҳар як мусулмон аст.

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

Ва ҷаат куллу нафси-м маъаҳа сәику-в ва шаҳид. 21.

21. Ва ҳар шахс дар ҳоле меояд, ки ҳамроҳи ӯ як ронанда ва як гувоҳидиҳандае ҳаст.

Дар он рӯзи пурдаҳшат инсонҳо, хоҳ нек бошанд ва хоҳ бад, ба маҳшаргоҳ (ҷои ҷамъшавии мардум дар рӯзи қиёмат) меоянд. Ба ҳамроҳии ҳар кадоми онҳо ду фаришта аст. Яке аз онҳо ўро ба маҳшаргоҳ меронад ва дигаре дар даст номаи аъмоли ўро дораду ба он шоҳидӣ медиҳад.

Ибни Аббос (разияллоҳу анҳума) мегӯяд: «Ронандаи ҳар инсон фаришта буда, аммо шоҳидидиҳанда ҳуди нафси ҳар як инсон аст, ба мисли дасту по, чашму забон ва ғайра». Шояд ин ду фаришта ҳамон кироманкотибин бошанд, ки номаи аъмоли бандаро аз амалҳои неку бадаш китобат намудаанд ва имкон дорад дигар фариштагон низ бошанд. Худо донотар аст.

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ

**Лақад кунта фӣ ғафлати-м мин ҳазза фа кашафнаъ ъанка
ғитбака фа басарука-л-явма ҳадид. 22.**

**22. Ба ӯ гуфта мешавад: «Батаҳқиқ, аз ин рӯз беҳабар будӣ, пас,
аз ту ҳоло пардаи ғафлатро бардоштем, пас, чашми ту имрӯз
тезбин аст».**

Дар ҳақиқат инсоне, ки ба дунё ва лаззатҳои он ғарқ гашта бошад, ӯ доим дар ғафлат буда, аз ин рӯзи пурдаҳшати, қиёмат беҳабар мемонад. Акнун дар он рӯз ба чунин инсон тавре дар зимни оятҳои боло гузашт, гуфта мешавад, ки ай инсон, албатта, ту аз ин рӯзи саҳту пурҳайбат дар ғафлат будӣ ва имрӯз он пардаи ғафлатро, ки дар дилу чашму гӯши ту буд, бардоштем, акнун чашмони ту тезбин ҳастанд ва он чӣ барои ғафлатзадагон ваъда шуда буд, дида истодаӣ, акнун хоҳӣ нахоҳӣ, ба ин бало мубтало мегардӣ ва ҷои гурез надорӣ! Бигӯ чӣ кор карда метавонӣ? Оҳу ҳасрату надомат ва пушаймонӣ дигар суде надорад.

Ай хонандаи хушфаҳм, агар дил сӯзонӣ, роҳи ҳақиқатро меёбӣ! Ин дунё ҷои санҷишу имтиҳон аст. Ҳарчӣ Қуръону суннати набӣ (с) мефармояд, бояд ба қадри ҳол ба он амал намуд.

Баъди он ки аъзои инсон ё фариштагон барои ӯ шоҳидӣ медиҳанд ва номаи аъмолашро ба чашми худ мебинад, ба ӯ гуфта мешавад:

وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَىٰ عَتِيدٌ

Ва қола қаринуҳу ҳазза ма ладайя ъатид. 23.

**23. Ва фариштаи ҳамнишини ӯ гӯяд: «Ин аст номаи аъмоли ту,
ки назди ман ҳозир аст!».**

Яке аз аҳволи рӯзи қиёмат ин аст, ки дар он рӯз фариштаи муаккали ҳар инсон мегӯяд, ки ин аст он инсоне, ки ман ба ӯ вакил

будам ва девону номаи аъмоли ўро ҳозир овардам. Бо гуфтани ин суханҳо фариштаи муаккал он фаришта он шахсро ба боло аз худ арза медорад.

Дар ин асно шахси гунаҳкор оташи Дӯзахро мебинад, баданшро ларза фаро мегирад. Илова бар ин, садои дилрешкунандаи ояти зеро, ки Аллоҳ таъоло бо он ду фаришта фармон медиҳад, мешунавад....

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾

Алқийā фи Ҷаҳаннама кулла каффāрин њанид.24.

24. (Ба он ду фаришта гуфта шавад: «Ҳар носипоси (кофири) саркашро дар Ҷаҳаннам партоб кунед,

مَنَاعَ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾

Маннāъи-л лил хайри муътади-м муриб. 25.

25. ва ҳар манъкунандаи хайр (мол) ва аз ҳад даргузаранда (ва ҳар) шак орандаро,

Аллоҳ таъоло ба он ду фаришта, ки ронанадаи шахси гунаҳкор ва шохидидиҳандаи рӯзгори ӯ буданд, мегӯяд, ки ин кофири саркашу аз ҳақ гаштаро дар Ҷаҳаннам партоед! Зеро ӯ аз ҳақ рӯ тофта, ба чунин рӯзи ҳисоб имон наоварда буд. Ҳангоми дар дунё буданаш ҳар чизе, ки дар сарфи мол барои ӯ воҷиб буд, бисёр бахилил ва мумсикӣ мекард. Дар надодани хайрот муболиға меварзид ва ба дини ростин шакку шубҳа дошт.

Илова бар ин:

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

Ал-лазӣ чаъала маъаллоҳи илāҳан āҳара фа алқийāҳу фи-л-ъазāби-ш-шадӣд.26.

26. ки ҳамроҳи Аллоҳ маъбуди (худои) дигареро муқаррар карда буд, пас ҳар кадомро дар азоби сахт бияндозед!».

Он шахс, ки сифаташ дар оятҳои боло гузашт, ба замми ҳамаи сифатҳои баде, ки дошт, боз ба ваҳдонияти Ё таъоло имон наоварда, ба ибодати илоҳи дигаре машғул буд. Ин аст, ки Аллоҳ таъоло мефармояд, ки ўро дар оташи Ҷаҳаннам бипартоед, то азоби сахтро бичашад. Маълум гашт, ки чунин шахсҳо ба ғазаби Аллоҳ гирифтор шудаанд. Ҳатто шайтон барои гурехтан аз онҳо дар он рӯз ба сухан медарояд.

﴿ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴾

❖ **Қола қаринуҳу Раббанā мā атгайтуху ва лāкин кāна фī ẓалāлим баъид. 27.**

27. Шайтони қарин (ҳамнишин)-аш гӯяд: «Эй Парвардигори мо, ман ин шахсро гумроҳ накардаам, валекин ў худ дар гумроҳиш (ниҳоят) дур буд».

Дар зимни мазмунӣ ин ояти қарима муфасссирон чунин маъно овардаанд: «Он шахси сифаташ дар боло гузашта, яъне инсонӣ гунаҳкор даъво мекардааст, ки маро шайтон гумроҳ сохт». Шайтони рафиқаш бошад, он лаҳза меғуфтааст: «Ай Парвардигори мо, ман ўро гумроҳ насохтаам, балки ҳудаш дар гумроҳӣ ва аз ҳақ бисёр дур буд. Чун ман дидам, ки сайди ман мегардад, бар ў коргар шудам. Ман ўро маҷбур накардаам, балки ҳудаш гумроҳиро ихтиёр кардааст. Ин бадбахт ба андак ишораи ман гумроҳ шуд ва аз роҳи наҷот дур афтод».

Вақто ки инсон дар чунин ҳолат барои сабуктар сохтани гуноҳҳои худ бо шайтон ба ин гунна моҷаро даст мезананд, онҳо чунин ҷавобро мешунаванд:

﴿ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴾

Қола лā тахтасимуʼ ладайя ва қад қаддамту илайкум би-л-ваъид.28.

28. (Аллоҳ) гӯяд: «Назди Ман хусумат мақунед, ҳол он ки пеш аз ин ба сӯи шумо ваъдаи азбро фиристода будам.

Чун миёни инсону шайтон ихтилоф меафтад ва ба мунозира мепардозанд, Аллоҳ таъоло меғӯяд, ки ин низоъи шумо барои шумо дигар ғоидае надорад, дар ин ҷо хусумат нақунед. Охир ҳангоми дар дунё буданатон ба василаи пайғамбарон саҳтию ваҳшати ин рӯзро қаблан ба шумо расонида аз азоби Худ бар ҳазар карда будам-ку!? Шумо бошед, аз оятҳои Ману бимдиҳандагони Ман сабақ набардоштед панд нагирифтед, истифода набурдед. Акнун ҳайҳот, ки дер шуд, ба қафо бозгашт нест. Ҳар кас мувофиқи амалҳои ҷазо ӯ мукофот мегирад!

﴿ مَا يُبَدِّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَمٍ لِلْعَبِيدِ ﴾

Мā юбаддалу-л-қавлу ладайя ва мā ана би ẓаллāми-л лилъабид. 29.

29. Назди Ман ваъдари тағйир дода нашавад ва Ман бар бандагон ситамкунандаву зулмкунанда нестам.

Аллоҳ таъоло фармудааст, ки Ман ҳеҷ касро бе ҷурму гуноҳ азоб намекунам. шумо, ки мустаҳиққи азоб гаштед, сухани Ман дигаргун намешавад ва ҳукми Ман, ки азоби гунаҳкорон аст, табдилу тағйир намепазирад. Оре! Аллоҳ таъоло чӣ гуна ки хоҳад, дар мулки Худ тасарруф мекунад, зеро Ў таъоло молики тамоми махлуқот аст, ҷои чуну чаро надорад. Ў золим нест, ҳама корҳои Аллоҳ таъоло айни адолат аст.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾

Яма нақулу ли Ҷаҳаннама ҳалимталаъти ва тақулу ҳал мим-мазид. 30.

30. Рӯзе, ки барои Дӯзах меғӯем: «Оё пур шудӣ?» Дӯзах гӯяд: «Оё аз ин зиёда ҳаст?» (биёр)!

Албатта, ҳама кори рӯзи қиёмат аз рӯи инсофу адолат сурат мегирад. Яъне кофиронро омӯрзиш нест, пас чӣ гуна шайтон, ки кофиртар аст, омӯзида шавад? Пас ай инсон, он рӯзи вазнини сангинро ба ёд биёр, ки дар он рӯз Ў таъоло ба Дӯзах меғӯяд, ки оё аз он инсонхое, ки туро барояшон тақдир карда будем, пур шудӣ? Ҷаҳаннам дар ҷавоб меғӯяд, ки оё аз ин дида зиёдатӣ ҳаст?

Хулоса, ҳар қадар, ки кофирону гунаҳкорон ба Дӯзах партофта мешаванд, боз Дӯзах меғӯяд: «Оё аз ин зиёда ҳаст?». То даме ки Раббулғиззат ба кифоягӣ ишора накунад, Ҷаҳаннам талаб кардан мегирад. Пас он лаҳза итоъат карда меғӯяд, ки бас-бас, қасам ба иззату қарамат ба инҳо, ки дохили худ дорам, ман иктифо мекунам. Ҷаҳаннам ҷои бисёр васеъ буда, тамоми кофиронро дар худ меғунҷонад. Хонандаи мухлисам, аз ин ки Ҷаҳаннам сухан мекунад, ҷои тааҷҷуб нест. Дар Қуръон хабар омадааст, ки мӯрча сухан кардааст ва тамоми мавҷудот тасбеҳи Ў таъолоро меғӯянд.

Аҳволи Ҷаҳаннам ва бадбахтонро Аллоҳ таъоло дар оятҳои қаблӣ бо услуби хоси ин сура то ин ҷо баён намуд. Дар баробари ин зикри Ҷаннат, ки барои худотарсон пешбинӣ шудааст, дар оятҳои зер, иншоаллоҳ, баён мешавад:

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

Ва узлифати-л-Ҷаннату лил муттақина гайра баъид. 31.

31. Ва барои муттақиён Ҷаннатро наздик гардонида шавад, дур набошад.

Аз мазмуни ин оят башорати хубе барои парҳезгорону худотарсон маълум мегардад. Зеро дар он рӯзе, ки Ҷаҳаннам бо дидани гунаҳкорон ва мушрикону кофирон ба ғурриш медарояд, бар акси ҳол барои дилпур шудани муттақиён ваъдаи Аллоҳ таъоло ба ҳукми иҷро медарояд. Аз он ҷумла, барои онҳо Ҷаннати ваъдашуда наздик оварда мешавад. Зеро Худованд намехоҳад дар он рӯз бандагони парҳезгораш аз чизе малол бошанд. Бинобар ин, Ҷаннат дар чашмраси онҳо гузошта мешавад, равнақу зебогии онро ба чашм ба пуррагӣ мебинанд. Ин гуна муомила аз баландии қадру манзалати онҳо дар назди Парвардигорашон гувоҳӣ медиҳад.

هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيزٍ ﴿٣٢﴾

Ҳазā mā туъадӯна ли кулли аввāбин ҳафиз. 32.

32. (Ғӯем:) «Ин аст он чӣ ваъда дода мешуд шуморо барои ҳар ручӯъкунанда (ва нигоҳдорандаи ҳудудҳои муайянишуда).

Вақто ки аҳли Ҷаннат дар чунин масофа аз Ҷаннат қарор мегиранд, Аллоҳ таъоло ба онҳо хитоб карда, мужда мерасонад, ки ин аст он ваъдаи Ман барои ҳар бандаи ба даргоҳи Ман бозгаштаву тавбанамуда, ҳадду андозаи амалҳояшро мувофиқи амру меъёрҳои Ман нигоҳдошта ва мувофиқи нишондоди Ман амалнамуда.

Сифати шахсони муждаи илоҳӣ расидаро ояти зер эзоҳ медиҳад:

مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾

Ман хашия-р-Раҳмāна би-л-гайби ва ҷāа би қалби-м мунīb.33.

33. Ҳар касе ки аз Аллоҳ ғоибона битарсад ва дили солиму ручӯъкунандаро биёрад», (ба онҳо ғӯем):

أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

Удхулӯҳā би салām. 3āлика явму-л-хулӯд. 34.

34. «Дар ҳоли саломатӣ дар Биҳишт дохил шавед!». Ин аст рӯзи ҳамеша будан.

Ба онҳо, ки аз Аллоҳ таъоло битарсанд, Ёро итоъат кунанд, ҳол он ки Ёро надидаанд ва ба назди Ё таъоло бо дили аз шакку шубҳа холию саломат ва бо хушӯю хузуъ (фурӯтанӣ ва хафв)

ҳозир шаванд, гуфта мешавад, ки бе ғаму андӯҳ ва саломат ба Ҷаннат дохил шавед! Ин ҳамон макону рӯзиест, ки ба шумо абадулобод дода шудааст.

Албатта, Аллоҳ таъоло ба инсонҳои аз бузургӣ ва ғазаби Ӯ тарсида, дили худро аз ширк пок дошта, имони худро то лаҳзаи вопасини ҳаёт аз олоиш нигоҳ дошта, тамоми умр аз ҳудуди муайянкардаи Аллоҳ таъоло берун набаромада, аз гуноҳҳо пушаймон шуда, бо тавбаву истиғфор наздаш омаданд, подоши арзанда медиҳад. Фариштагон ба онҳо салом медиҳанд, саломи Худоро низ ба онҳо мерасонанд. Дар он рӯз ба касе ҳар чизе дода шавад, он ҷовидон аст, ғанову нестшавӣ надорад. Аллоҳ донотар аст.

Ҳанӯз васфи насибаи муттақиён идома дорад:

هُم مَّا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

Лаҳум-м ма̇ яшъуна фиҳа ва ладайна мазид. 35.

35. Ҳар чӣ мехоҳанд дар Биҳишт барои онҳо ҳаст. Ва назди мо аз он ҳам зиёда ҳаст.

Дар зимни ин ояти карима Ӯ таъоло фармудааст, ки барои онҳое, ки ба Ҷаннат мушарраф мешаванд, он ҷо чӣ навъ неъмату фароғате дилашон мехоҳад, муҳайёст. Таъкиди Худованди банданавоз аст, ки аз он чӣ Ӯ таъоло барои парҳезгорон ваъда додааст, дар он ҷо аз он ҳам зиёдтар неъматҳо вуҷуд доранд. Ривоят шуда, ки он неъмат назар кардан ба сӯи вачҳи Аллоҳ таъолост. Албатта, ин беҳтарин неъматҳои Ҷаннат аст, зеро лаззати дидори Худованди таборак ва таъоло қиёс надорад.

Баъди он ки Аллоҳ таъоло парҳезгоронро чунин неъматҳо ваъдад дод, барои бим додани кофирони Макка, бори дигар аз азоби ба сари қавмҳои кофири пешгузашта фурӯ омада ёдовар мешавад:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ

هَلْ مِنْ مَّحِصٍ ﴿٣٦﴾

Ва кам аҳлакнā қаблаҳум-м мин қарнин ҳум ашадду минҳум батшан фа наққабу фи-л-билāди ҳал мим маҳис.36.

36. Ва пеш аз он (қурайши)-ҳо бисёр аз умматҳое, ки аз рӯи қувват аз ин ҷамоъа онҳо қавитар буданд, ҳалок кардем. Пас, дар шахрҳо кофту коб карданд, оё (барои онҳо) ҷои гурезе ҳаст, то роҳ ёбанд?

Дар ояти мазкур омада, ки дар замонҳои гузашта чандин қавмҳои саркаш дар натиҷаи амалҳои бади худ ба ҷазо мубтало гаштаанд. Аллоҳ таъоло чунин фармудааст, ки қабл аз мушрикони Макка бисёре аз кофирони умматҳои гузаштаре ба ҳалокат расонидем, ки онҳо аз кофирони Қурайш дида бузургтар ва боқувваттар буданд. Чун азоби худро болои сари онҳо фиристодем, барои дарёфти паноҳгоҳ дар шахрҳо ба ҷустуҷӯӣ даромаданд. Оё онҳо ягон паноҳгоҳе барои худ пайдо намуданд ва аз азоби Аллоҳ таъоло наҷот ёфтанд, оё касеро аз дасти марг ҷои гурез ҳаст? На! Онҳо на паноҳгоҳ ёфтанд ва на аз азоби муқарраркардаи Ӯ таъоло дар амон монданд. Чун онҳо аз рӯи шумор ва аз ҷиҳати қудрату тавоноӣ аз шумо, мушрикони Қурайш, дида болотар буданд ба чунин ҳол гирифтор шуданд, ҳоло аз дасти шумо бо ин заъифиятон чӣ меояд, ки саркашӣ мекунед? Оре! Чунин азобҳои дунёӣ як ҳушдор ва хабардиҳандаи азоби рӯзи қиёматанд. Алҳамдулиллоҳ, инсоне ёфт мешавад, ки аз шунидани чунин хабарҳои илоҳӣ панд мегирад.

Валлоҳу аълам, ояти зерин баёнгари он аст:

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِّمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ

Инна фӣ зāлика ла зикрo ли маъ кāна лаҳу қалбун ав алқа-с-самъа ва ҳува шаҳид. 37.

37. Албатта, дар он ҷӣ гузаит, барои касе, ки ўро дили зинда ва бедор бошад (ё достони гузаштагонро мутаваҷҷеҳ шаваду гӯш биниҳад,) панде ҳаст.

Он ҷӣ дар боло баён гардид, барои бандаи соҳиби ақлу фаросати комил як панду мавъизаи хуб аст. Албатта, касе, ки ба шунидану панд гирифтани майлу рағбат дорад, кӯрдил нест. Дар синаи чунин шахс дили солим ҷой дорад ва ба панди Парвардигори худ мутаваҷҷеҳ шуда, гӯши дил фаро мениҳад. Шахсони кӯрдил на худ мефаҳманд ва на ба шунидани панди дигарон таваҷҷуҳ доранд. Гӯё дар синаи онҳо дил не, балки санг

чойгир аст. Агар дили ҳақиқӣ медоштанд, аз шунидани чунин панду андарзҳо ба хулосае меомаданд.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا

مِن لُّغُوبٍ ﴿٣٨﴾

Ва лақад халақна-с-самāvāti ва-л-арз ва мa байнаҳумā фa ситтати аййāми-в ва мa массанā ми-л-луғуб. 38.

38. Ҳаройина, осмонҳо ва Заминро ва он чӣ дар миёни онҳост, дар шаш рӯз офаридем ва ба Мо ҳеҷ мондагӣ нарасид.

Ин оят ба яҳудиёне, ки бе далел бар Аллоҳ таъоло тухмат карда, меғӯянд: «Аллоҳ таъоло Замину осмонҳо ва он чӣ дар миёни онҳост, дар шаш рӯз офарид, ки рӯзи аввали он шанбе ва охираш ҷумъа буд. Чун монда шуд, болои Арш ба истироҳат пардохт» рад аст. Ӯ таъоло ба ин оят онҳоро дурӯғӯй сохта, меғӯяд, ки Мо осмонро бо ин бузургию паҳноияш ва Заминро бо ин қадар вусъату махлуқоти аҷоибӣ даронбуда дар муддати шаш рӯз ба осонӣ ва бе ҳеҷ монеъа офаридаем ва ба ҳангоми офариниши онҳо дар мо ҳеҷ як мондашавию хастагӣ эҳсос нагардид. Аммо миқдору дарозии он шаш рӯзро, ки дар оят зикр гардидааст, хоҳ рӯзҳои дунявӣ бошанду хоҳ рӯзҳои ухравӣ, Аллоҳ медонад.

فَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ

وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾

Фасбир ъалā мa яқулӯна ва саббих би ҳамди Раббика қабла тӯлуъи-ш-шамси ва қабла-л-гурӯб. 39.

39. Пас, бар он чӣ (муширикон) меғӯянд, сабр кун ва бо ситониши Парвардигори худ пеш аз баромадани Офтоб ва пеш аз гуруб тасбеҳ гуфта бош.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَرَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾

Ва мина-л-лайли фа саббихҳу ва адбāра-с-сучӯд. 40.

40. Ва баъзе аз вақтҳои шаб, пас, Аллоҳро тасбеҳ бигӯ ва баъд аз сачдаи намоз (низ).

Ай ҳабибам, агар онҳо чунин сухани бузургро нафаҳманду боз ёвағуи худро идома диҳанд, асло ту андӯҳгин мабош, сабр кун. Бигзор, онҳо ҳар чӣ меҳоҳанд, бигӯянд. Ту пайваста ба ёди Парвардигори хеш ва гуфтани ҳамду санои Ё машғул бош. Зеро Ё таъоло чунин Зотест, ки тавонист Замину осмонҳо ва он чӣ дар миёни онҳост, бо санъати Худ офарид. Ё таъоло ба офариниш ва хароб кардани ҳар чиз қодиру тавоност. Ту Худои худро бо он сифоте ёд кун, ки ба он арзанда аст. Ҳамчунин пеш аз баромадани Офтоб намоз хон ва Ёро ибодат бикун, ки вақти намози Фаҷр (Бомдод) аст. Ётаъолоро пеш аз ғуруби Офтоб низ ибодат кун, ки он вақти намози Зухр (пешин ва аср) аст. (Номбарии ин ду намоз дар ин оят барои фазлу шарафи бузургии онҳост. Ин ду лаҳза барои ёд кардану ибодати он Зоти пок мақбулияти зиёде дорад). Инчунин дар ҳиссае аз шаб ба ибодати Парвардигори худ машғул бош, ки он вақти намози Таҳачҷуд аст. Дар охири намозҳои фарзӣ Аллоҳ таъолоро тасбеҳу зикр гуфта, ба некӣ ёд намо. Ин ривоятест аз ҳазрати Абдуллоҳ ибни Аббос (р)

Ибни Касир мегӯяд: «Пеш аз шаби Меъроҷ адади намозҳои фарзӣ ду рақъат пеш аз тулӯи Офтоб ба ҷои намози бомдод, ду рақъат пеш аз ғуруби Офтоб ба ҷои намози Аср буд. Баъди шаби Меъроҷ ҳамаи он намозҳои қаблӣ бо фарз гардонидани намозҳои панҷвақта бардошта шуд. Аз ҷумлаи он намозҳои панҷгона: намози бомдод пеш аз тулӯи субҳ, пешину аср пеш аз ғуруби офтоб. Валлоҳу аълам мурод аз истифодаи ибораи (минал-лайли) намози шом ва хуфтан дар назар дошта шудааст».

Намози қиёми лайл ё таҳачҷуд (намозе, ки дар нимаи шаб хонда мешавад) барои Расулуллоҳ (с) воҷиб буд. Барои умматони Расулуллоҳ тақрибан то як сол воҷиб буд ва пеш аз шаби Меъроҷ воҷибияти он аз умматони Расулуллоҳ (мансух) бардошта шуд.

وَأَسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

Вастамиъ явма юнāди-л-мунāди мим макāний қарīб. 41.

41. Ва бишнав, рӯзе ки овоз диҳад овоздиҳанда аз ҷои наздик.

Ай мухотаб, бишнав овозеро, ки фарёдкунанда аст мардумро! Он сури ҳазрати Исрофил (а) аст. Овози ӯ чунон садо медиҳад, ки шунаванда гумон мекунад, ки он аз наздик аст. Аз ҷумла ӯ (а) чунин садо мекунад: «Ай устухонҳои пӯсида, ай рағу пайвандҳои аз ҳам ҷудошуда, ай мӯйҳои парешоншуда, Худованд ба шумо амр мекунад барои фасли қазо, ба ҳам биёед». Ин фарёди ҳазрати Исрофил (а)-ро ҳама мешунаванд. Худованд донотар аст.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

Явма ясмаъуна-с-сайҳата би-л-ҳаққ. 3-алика явму-л-хуруҷ. 42.

42. Рӯзе ки бишнаванд овози тундеро, ки он ҳақ аст, он рӯз рӯзи (аз қабрҳо) баромадан аст.

Ин оят давоми ояти қаблӣ буда, ӯ таъоло мефармояд, ки рӯзест, ки мардум он наъраи тундро, ки воқеъ шуданаш ҳақ асту рост, бишнаванд, он рӯзи баромадани ҷасадҳои инсонҳо аз гӯрҳояшон мебошад. Ин наъра ва аз гӯрҳо берун овардани мардум ҳақ асту рост ва дар вуқӯи он ягон шакку шубҳа нест, зеро ваъдаи Худованд аст, ки...

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

Инна наҳну нуҳйӣ ва нумӣту ва илайна-л-масӣр. 43.

43. Албатта, Мо зинда мекунем ва мемиронем ва бозгашт ба сӯи Мост.

Аллоҳ таъоло таъкидан мегӯяд, ки Мо, на касе ғайри Мо халоиқро дар дунё мемиронем ва боз дар рӯзи қиёмат онҳоро то мавриди ҳисобу китоб қарор бигиранд, аз сари нав зинда мегардонем. Ҳар яки онҳо мутобиқ ба аъмолашон ҷазо ё мукофоти арзандаро соҳиб мешаванд. Бозгашти онҳо дар охираи танҳо ба сӯи Мост, на ба ҷуз Мо. Ҳеҷ касро аз ин роҳ раҳой нест. Касоне, ки чунин рӯзро дурӯғ меҳисобанд, он ҳангом дарк хоҳанд кард, ки чӣ кори носазое карда буданд, вале ҳайҳот он лаҳза ин пушаймонӣ ба онҳо суде надорад.

يَوْمَ تَشْهَرُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

Явма ташаққаку-л-арзӯ ъанҳум сирӯъа. 3-алика ҳашрун ъалайна ясӣр. 44.

44. Рӯзе, ки Замин аз сари онҳо бишкофта шавад, онҳо шитобон берун оянд, ин аз нав зиндасозӣ барои Мо осон аст.

Он рӯз бо амри Аллоҳ таъоло аз осмон борони ҳосе меборад. Аллоҳ таъоло Заминро аз болои сари қабршудагон мешикофада. Ҳамаи онҳо мисли растании нешдода сар ба боло аз замин мебароянд.

Дар ин асно амрҳои Аллоҳ таъоло пай дар пай ҷорӣ мешаванд. Сури ҳазрати Исрофил (а) дамида мешавад. Мардум аз

нав зинда мешаванд. Мувофиқи далелҳои мавҷуда тариқи он чунин аст.

Тамоми ҷонҳои (рӯхҳои) мардум дар сӯрохии сури Исрофил (а) ҷойгиранд. Ҳангоми дамидани он сур, ҷонҳо байни замину осмон парешон мешаванд. Амри Аллоҳ таъоло мерасад, ки ҳар кадом ҷон (рӯх) дар дунё дар кадом ҷасаде хизмат карда бошад, ба ҳамон ҷасад дарояд. Мардум зинда мешаванд ва ҳама шитобон ба маҳшаргоҳ (майдони ҷамъшавӣ) мераванд. Инсони аввалин ва охирин бо амри илоҳӣ як ҷо ҷамъ мешаванд. Барои Аллоҳ таъоло ин зинда гардонидан ва ҷамъ сохтан як кори оддӣ осон аст. Дар ин кор ба ҳеҷ касе муҳтоҷ нест.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ

تَخَافُ وَعِيدِ

Наҳну аъламу би маъ якулун. Ва маъ антаъ ъалайҳим би ҷаббар. Фа заққир би-л-Қуръони маъ-йяхофу ваъид. 45.

45. Мо хуб медонем он чӣ мегӯед ва нестӣ ту бар онҳо ҷабркунанда, пас, бо Қуръон касеро, ки аз ваъдаи азоби Ман метарсад, панд бидеҳ.

Ин ояти карима як дилбардорӣ ба Расули барҳақ (с) ва ваъиди азоби Аллоҳ аст барои ашхоси аз ҳақ рӯйгардонида, ба хоса барои кофирони Қурайш. Хулоса, Ӯ таъоло барои тасаллии ҳабиби Худ (с) ва барои таҳдиди кофирони Қурайш зимни ояти мазкур мефармояд, ки аз ҳама он чӣ ки ин мушрикони Қурайш дар ҳаққи ту аз суҳанҳои қабеху мазох ва масҳара мегӯянд ва омадани рӯзи қиёматро бовар надоранд, огоҳ ҳастем. Локин кори ту ай Расули Ман, фақат панд ва таблиғ аст. Шахсоне, ки аз ваъиди (азоби) Ман метарсанд, онҳоро аз пандҳои қуръонӣ хотиррасон кун, ҳар он чӣ ки Ман амр мекунам, бе қаҳру ҷабр ба мардум бирасон. Ман туро ҳамчун ҷабркунанда ба мардум нафиристодаам, то ки онҳоро бо ҷабр ба Исломи ворид созӣ. Исломи овардан маҷбурӣ нест. Дар ҳақиқат куфр варзидан ихтиёри банда аст. Бинобар ин, инсони кофир бар куфраш маъзур нест.

Поён сураи «Қоф» ва лиллоҳил ҳамд.